

לכבוד שבת קדש – שבת בראשית תשפ"ב

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

חברתי. הבעיה התעוררה בקשר לשאלה, מי יקבל את הנחלה עליה ייבנה בית המקדש. כמובן שרצון שכזה איננו שלילי בעיקרו, ההיפך הוא הנכון - אדם כזה, שרוצה בקשר רוחני יותר חזק ויותר קרוב עם הבורא, ראוי להערכה, כמו שרצונו המקורי של קין שה' יקבל את קרבנו הוא חיובי. הכישלון של קין היה במקור המוטיבציה אשר הביאה לרצונו הנ"ל. קין לא רצה את התרצותו של ה' בתור מטרה, הרצון היה לספק את צורכי עצמו, את השאיפה הפנימים שלו להתקרב לקודש. נראה כי הוא לא רצה את בית המקדש לשם התועלת הרוחנית שבעניין. אותם מעשים אשר יכולים להתפרש כרצונו של האדם לקשר רוחני חזק יותר עם ה', יכולים לנבוע מגישה אגואיסטית ואפילו אתאיסטית בכל מה שקשור לעולם הדתי. המקור הוא לא מה ה' רוצה ומה אנו עושים כדי להתקרב לרצון ה' אלא הרצון הוא לספק את הצורך הפנימי האישי שלי בקירבה אל הקודש.

נראה כי חטאו של קין נובע מאי-יכולתו למצוא את האיזון הנכון בין מצוות שבין אדם לחבירו לבין הקשר הרוחני בין אדם למקום. חוסר איזון שכזה יכול להוביל לפירוד מוחלט בין שני יסודות קיומיים אלו. הגמרא (יומא כב-כג) מתארת כיצד הכוהנים היו מתחרים ביניהם על הזכות לנקות את המזבח מדי בוקר ('תרומת הדשן'). התחרות היתה כל כך גדולה, שהמשנה מספרת, שתוך כדי ריצה למזבח היו דוחפים אחד את השני, מה שהביא לשבירת רגלו של אחד הכוהנים. הגמרא מביאה מקרה יותר קיצוני, שכהן אחד שלף סכין והרג כהן אחר שהתחיל להשיג אותו. בין אדם למקום ובין אדם לחבירו - אסור שתהיה אפליה כלשהי בין שני העקרונות החשובים הללו. שניהם צריכים להתקיים - ללא אחד מהם רמתו הרוחנית של האדם היא חסרת משמעות.

כך גם העונש שקיבל קין. עונש יכול להיות ביטוי לנקמה, האדם ביצע פשע כלשהו ועליו לשלם מחיר. אך יש כיוון אחר במתן עונש והוא איך ללמד את האחרים מה ההתנהגות הנכונה. וַיֹּאמֶר לֹה' לִבְנֵי כָל־הָרֶג לִין שְׁבַע־תַּיִם יָקָם וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקַיֵּן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כִּלְ-מִצְאָו: ה' אינו רוצה במותו של קין. האות - אות קין, אמור לשמש לו כהגנה מפני מי שירצה אולי לנקום בו.

מענין לראות מהו האות. התורה איננה מפרטת מהו אות קין, וחז"ל מלבטים בעניין. חלק מהחכמים הלכו בכיוון של אות במובן SIGN. כך עלו ההצעות שצמחה לו קרן, שלקה בצרעת, שהזריחה לו השמש ועוד. אך מענין לראות כיוון אחר במדרש, המבין את ה'אות' במשמעות של אחד מסימני

שנה חדשה נפתחת ובעזרת ה' אנו מתחילים סבב חדש מתחילת ספר בראשית. ספר בראשית הוא ספר של "סיפורים", אין בו מצוות, ומשום כך עלינו להתבונן בסיפורים אלה וללמוד מהם. שכן, ספר בראשית הוא מעשה אבות סימן לבנים. לא לחינם הספר נקרא "ספר הישר" - וכך הסביר הנצי"ב בפתיחה לפירושו העמק דבר כתב: **זה הספר הנקרא "ספר בראשית" נקרא בפי הנביאים "ספר הישר"...** **"ויאמר ללמד לבני יהודה קשת, הנה כתובה על ספר הישר".** **ומפרש רבי יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו "ישרים", שנאמר: "תמות נפשי מות ישרים" (במדבר כג י).** **. וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו "ישרים", היינו: שהתנהגו עם אומות העולם, אפילו עובדי אלילים, מכל מקום היו עמם באהבה, וחשו לטובתם, באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם אבינו להתפלל על סדום...וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ מה ששייך לקיום העולם,**

ספר בראשית נועד ללמד אותנו התנהגות נכונה בין בני האדם. ומכיוון שהוא נועד ללמד אותנו עלינו להתבונן בעיון בסיפורים השונים שהביאה התורה ולנסות ללמוד מהם. אחד הסיפורים המופיעים בפרשתנו הוא סיפור קין והבל - סיפור די מסתורי. מצד אחד הוא מבטא את המאבק לאורך כל ההסטוריה בין רועי הצאן ובין עובדי האדמה. לכאורה מאבק של קנאה/ שנאה הנובע מהעיסוק. מצד שני, התורה בחרה לא לתאר את השיחה בין האחים, שיחה שתוצאותיה היו רצח. לכך מתווסף העונש המוזר שקיבל קין, שמעלה שאלה מה בדיוק היה העונש. שאלות אלו גרמו להרבה אנשים לראות את קין כגיבור טראגי.

המדרש מביא שתי גירסאות של השיחה שהתנהלה בין קין והבל לפני הרצח. בראשונה, שניהם מסכימים לחלק את העולם, כך שהאחד יקבל את כל הנכסי דנידי, והשני את כל הנכסי דלא נידי. האחד מתלונן על כך שהשני לובש בגדים שבעצם שייכים לו, והשני בא בטענה על כך שהראשון עומד על קרקע השייכת לו. הוויכוח הזה הוא שהביא את קין לרצוח את אחיו. וויכוח כלכלי-חברתי אשר במבט לאחור נראה חסר משמעות, אך בדיעבד מסתבר כי הוא המקור והסיבה למלחמות ושפיכות דמים.

חז"ל מציעים גירסה אחרת ואולי רובד נוסף לשיחתם של האחים. לפי גירסה זו האחים הסכימו לחלק את העולם בצורה שווה והגיונית, והגיעו להסכמה ברובד הכלכלי-

האלפבית (letter). התרגום המיוחס ליונתן לפסוק: 'ורשם ה' על אפי דקין אתא מן שמא רבא ויקרא' – ורשם ה' על אפו (של קין) אות משמו הגדול והיקר; בפרקי דרבי אליעזר, כא: 'נטל [הקב"ה] אות אחת מכ"ב אותיות שבתורה וכתב על זרעו של קין'; במדרש הגדול למקום: 'ויש אומרים לקח הקב"ה אות מאותיות שמו וכתבו בפניו [של קין]'; במדרש אגדה לפסוק: 'וי"א אות אחת משמו של הקב"ה חקק לו במצחו'. ה'אות' הכתובה הופכת להיות ההגנה שניתנה לקין מפני אויביו.

ולכן אולי מענין לראות שקין קורא לבנו 'חנוך' – מלשון חינוך. לכך מצטרפת הפעולה שעושה קין וַיְהִי בְנֵה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְנֵו חָנוֹךְ בניית עיר היא פיתוח, היא יצירת קהילות של אנשים, היא הבסיס להתנהלות העולם – והיא נקראת 'חנוך' כדי להזכיר לאנשים באופן מתמיד את ענין החינוך.

ספר הישר – הספר ממנו לומדים כיצד יש להתנהג, גם כלפי ה', ברגש אותו מפעילים שלא יהפוך להיות אגואיזם, וגם כלפי אנשים אחרים, שכניך בעיר בה אתה גר.

=====

מענין לראות שהשם 'קין' מופיע בתנ"ך כשמה של עיר בנחלת שבט יהודה. העיר נזכרת בספר יהושע, ברשימת ערי דרום הר חברון שבנחלת שבט יהודה: "מְעוֹן כְּרָמֶל וְזִיף וְיוֹטָה וְיִזְרְעֵאל וְיִקְדָּעִם וְזִנְוֹת הַקֵּיץ וְגִבְעָה וְתַמְנָה עָרִים עֶשְׂרֵת וְחֶצְרֵיהֶן".

איזכור זה הוא יחידאי ומענין לראות שמה שנשאר לנו מ'קין' הוא שמה של עיר. כפי שהזכרנו המסר החינוכי העולה ממעשהו של קין בין השאר קשור להקמתה של עיר.

לאור ההקשר הגאוגרפי שבמקרא, הזיהוי המוצע לעיר הקדומה הוא בחורבה הסמוכה לאתר "נבי יקין", כשלושה ק"מ צפונית מזרחית לתל זיף, ובסמוך לעיירה בני נעים.

חנן אשל ובעז זיסו פירסמו מימצאים ותגליות מימי מרד בר כוכבא. בין הדברים שפורסמו - פפירוס נחל צאלים מס' 9 (הכתוב ארמית) ובפפירוס נחל צאלים מס' 69 (הכתוב יוונית), שמקורם כנראה במערת הסלע, ותקופתם ימי מרד בר כוכבא, נזכר מספר פעמים היישוב יקים, לצד זיף ואריסטובוליה. לאור זאת, יש הסבורים כי שם היישוב המקראי נשתנה בתקופת בית שני ל"יקים", וכי השם השתמר עד ימינו בצורה "יקין".

בסמוך לעיירה בני נעים שבהר חברון, נמצא אתר "נבי יקין". מכאן – מהמקאם של 'נבי יקין' תצפית מרשימה לכוון ים המלח. על פי המסורת כאן נקודה זו עמד אברהם כפי שכתוב בתורה "ואברהם עודנו עומד לפני ה'". מכאן, מנבי יקין במרומי הר חברון ניתן לצפות לכיוון סדום מהמקום

המשוער על פי מסורת מאוחרת כמקום אשר בו אברהם התפלל להצלת ערי הכיכר. האתר מכונה גם "מצפה שלושת המלאכים".

המקאם נבנה על גבעה נישאה (בגובה 937 מטר מעל פני הים), ממנה נשקף נוף על כל רמת מדבר יהודה. ממערב לאתר נמצאים שני מבני מחרב נמוכים ופתוחים. באחד מהם חקוקים בסלע שקעים, המזכירים בצורתם ובגורלם טביעות סוליות סנדלים של אדם. לפי מסורת מקומית, אלה טביעות רגליו של אברהם, שנוצרו בעת שהשקיף על מהפכת סדום ועמורה. המקאם כולל חומה רבועה המקיפה חצר מלבנית, ובה שער מצפון. בקיר המערבי נמצא חדר מוארך ובו מחרב ומשטח חשוף של סלע טבעי, ובו "טביעות רגליים" בדומה לאלו שבמחרב הפתוח בחוץ. לפי המסורת, אברהם אבינו עמד כאן וצפה על ים המלח בעת מהפכת סדום ועמורה ואמר: "אלוהים, זהו חוק הצדק" (יא אללה, אלחק אליקין), ומכאן שם המקום. המבנים של נבי לוט (בתוך העיירה בני נעים) ונבי יקין (הסמוך לעיירה) הוקמו, ככל הנראה, בידי השושלת הפאטימית כאמצעי הגנה נגד הבדווים. כדי ליצור נוכחות מתמדת של נאמני השלטון במקום האתרים הוכרוזו כמקודשים והוקדשו לדמויות מפורסמות ומוכרות מהמסורת המוסלמית.

בני נעים – העיירה הסמוכה לנבי יקין היא עיירה בנפת חברון, 8 ק"מ ממזרח לחברון. לפי הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה, חיים בעיר 26,523 תושבים (נכון ל-2016). העיירה נמצאת בגובה 951 מטרים מעל פני הים, והיא אחת העיירות הגבוהות באזור.

בתקופה המוסלמית המוקדמת בארץ ישראל נודע היישוב בני נעים בשם כפר בריק או כפר אל-בריק. עלי מהרת, שעבר במקום בשנת 1173, ציין שהוא קרוב לחברון, והוא מקום קברו של לוט. הסולטאן ממלוכי קלאון דאג לשיפוץ ותחזוקת מבני נבי לוט ונבי יקין בסוף המאה ה-13.

בדצמבר 1938, במסגרת המרד הערבי הגדול, התכנסו בעיירה בני נעים - עבד אל-קאדר אל חוסייני והמפקד המקומי אל-חלים ג'ולאני בראש כוח של 100 לוחמים ערבים בלתי סדירים. ב-17 בדצמבר הגיעו למקום כוחות של חיילים בריטיים. הכוח הערבי הובס על ידם כשחיל האוויר הבריטי הפציץ את העיירה. בתום הקרב נהרגו 30 מהלוחמים, 15 נתפסו והוחרם נשק רב. שישה נידונו למוות, אך עונשם הומתק למאסר עולם אחר כך.

בעקבות מלחמת ששת הימים, ב-1967, עבר הכפר משליטה ירדנית לישראלית. בשנת 1980, הוקמה בסמוך היאחזות נח"ל "פני חבר" שאוחרה שנה אחר כך כישוב 'מעלה חבר'.

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>